

ALEKSANDRA PRAŠČEVIĆ

MAKROEKONOMIJA I POLITIČKA ZLOUPOTREBA: INTERPRETIRANJE EKONOMSKE POLITIKE

Rad je posvećen analizi uticaja političke zloupotrebe ekonomske politike na makroekonomske rezultate, kao i razvijenim makroekonomskim modelima koji ovaj uticaj istražuju. U radu se uporedo prikazuje i razvoj savremene makroekonomije, uporedo sa ključnim promenama u načinu kreiranja ekonomske politike. Dva ključna politička motiva – oportunistički (da se na vlasti što duže ostane) i stranački – da se realizuju ideološki ciljevi u domenu ekonomije, razmotrena su u kontekstu tradicionalnih modela koji pretpostavljaju naivne glasače i adaptivna očekivanja, ali i modela koji uključuju racionalne glasače i očekivanja. U radu se daju i određene preporuke za prevazilaženje politički motivisanog ponašanja kreatora ekonomske politike.

Ključne reči: politički poslovni ciklusi, politički budžetski ciklusi, ekonomska politika

„Makroekonomija i politika su duboko povezane. Izbori se gube ili dobijaju kao rezultat ekonomskih uslova. Ipak, ideološki i izborni motivi utiču na izbor makroekonomske politike od strane političara ... Verovatno je dovoljno tačno reći da političare pokreću dva fundamentalna motiva. Prvi, oni žele da na vlasti ostanu što je duže moguće. Drugi, oni pripadaju određenoj partiji i žele da obezbede dobit za svoje glasače. Jasno, uticaj politike na makroekonomsku politiku zavisi od dominantnog motiva političara.“¹

Alberto Alesina, 1989.

Prof. dr Aleksandra Prašćević, redovni profesor Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, e-mail: aleksandra.prascevic@ekof.bg.ac.rs.

¹ Alberto Alesina, James Mirrlees, Manfred J.M. Neumann, „Politics and Business Cycles in Industrial Democracies“, *Economic Policy*, Vol. 4, No. 8, 1989, 57.

U V O D

Pitanje – koji su pravi motivi kreatora ekonomske politike, postalo je aktuelno kada je došlo do značajnijeg uplitanja države u funkcionisanje ekonomskog sistema. Prvi, takvi nagoveštaji promena u ekonomskoj teoriji i politici vezani su za vreme Velike ekonomske depresije 1930-ih, koja je u ekonomskoj istoriji poznata kao najveća ekonomska recesija. Do tada dominantna neoklasična tradicija u ekonomskoj teoriji bila je dovedena u pitanje, otvarajući vrata novoj, revolucionarnoj Kejnsovoj teoriji koja je utrla put razvoju savremene makroekonomije, ali i dovela do značajnih promena u načinu kreiranja i vođenju ekonomske politike. Svakako da su ekstremni ekonomski problemi koje je Velika depresija izazvala, ali i koji su obeležavali međuratni period, naročito u evropskim ekonomijama, kao jedan od najturbulentnijih perioda, u pitanje doveli neoklasičnu ekonomsku teoriju prema kojoj je tržišni ekonomski sistem inherentno stabilan tako da se uvek samostalno vraća u stanje pune zaposlenosti, zbog čega državna intervencija ne samo da nije neophodna, već je i kontraproduktivna. Ova ekonomska tradicija je počivala na idejama britanskih klasičara, prvenstveno Adama Smita i njegovih sledbenika, kao i kasnije neoklasične analize Alfreda Maršala, predstavnika austrijske škole (Mizesa i Hajeka) i švedske škole – Knuta Viksela.

Osnovne postulate neoklasike doveo je u pitanje Džon Majnard Kejns, tvrdeći da kreira teoriju koja će se odnositi na „opšti slučaj“ i koja će označiti definitivni kraj *laissez-fairea* u ekonomskoj politici. To se zaista i dogodilo, a reči koje je izgovorio objašnjavajući da je došao kraj *laissez-faire* konceptu u ekonomiji, na predavanju koje je održao na Univerzitetu u Oksfordu davne 1924. godine, danas zvuče gotovo proročki: „Mi još uvek ne igramo po novoj melodiji ... Ali promena je u vazduhu.“² Ovu promenu, on je teorijski uobličio u svojoj *Opštoj teoriji zaposlenosti, kamate i novca* (1936),³ dok je u ekonomskoj politici po prvi put značajnije primenjena u ekonomskom programu američkog predsednika Frenklina D. Ruzvelta, poznatom kao *Nju Dil*.⁴ Ipak, pravi izraz i u makroekonomskoj teoriji i u ekonomskoj politici, imala je u prvim decenijama posle Drugog svetskog rata, tokom kojih je dominirao kejnzijizam i tzv. „kejnzijanska država blagostanja“⁵.

² Angus Burgin, *The Great Persuasion – Reinventing Free Markets since the Depression*, Harvard University Press, Cambridge, Mass, 2012, 1.

³ Džon M. Kejns, *Opća teorija zaposlenosti, kamate i novca*, CeKaDe, Zagreb, 1936.

⁴ Nju Dil ili „Novi dogovor“ bio je sveobuhvatni ekonomski program predsednika Ruzvelta koji je na velika vrata, po prvi put uveo državnu intervenciju i regulaciju u kapitalističku ekonomiju. Imao je značajan uspeh u okončanju ekonomske depresije i povratku poverenja u ekonomski i finansijski sistem SAD-a, pa i sam kapitalizam. Iako se preduzete mere lako mogu uklopiti u teoriju koju je već promovisao Kejns, Nju Dil je bio originalan američki projekat.

⁵ Aleksandra Prašćević, *Ekonomske krize i modeli makroekonomske politike*, Ekonomski fakultet, Beograd, 2012, 25-28.

Važno je, međutim, istaći da sam Kejns nije uočio bilo kakve mogućnosti za devijacije u delovanju kreatora ekonomske politike, koji bi mogli imati i neke druge motive prilikom kreiranja ekonomske politike, osim povećanja društvenog blagostanja. Ovakav, može se reći „idealistički“ i elitistički pristup delovanju kreatora ekonomske politike, kakav je imao Kejns, svakako je vezan za istorijski i politički kontekst u kome je on stvarao, kao i za njegovo pripadanje britanskoj društvenoj eliti iz koje su generacijama dolazili britanski političari. Politički i ekonomski sistem, kakvog je Kejns poznao, nakon Drugog svetskog rata doživeo je značajne promene, koje se mogu s jedne strane smatrati kao dalja demokratizacija društva, ali i koje su umanjile uticaj društvene elite, koja je vekovima upravljala političkim i ekonomskim tokovima, poštujući određene norme.

Ulazak tzv. „običnih ljudi“ u politički život, prvenstveno kao glasača, povećao je njihov uticaj na kreiranje politike, a time i ekonomske politike. S druge strane, dominantni kejnzijizam je podrazumevao značajan upliv države, tačnije vlade, u ekonomiju i upravljanje ekonomskim sistemom, koji nije inherentno stabilan, te ako mu se ne pomogne egzogenim delovanjem države, neće ostvariti punu zaposlenost. Ovo je dalo velike ingerencije kreatorima ekonomske politike koji su u zemljama parlamentarne demokratije (tzv. Zapadne demokratije) istovremeno i političari koji su prethodno pobedili na izborima. To je počelo da opredeljuje i njihove odluke, jer su oni postali svesni činjenice da najpre moraju dobiti naklonost glasača kako bi pobedili na izborima i sprovodili određenu politiku. Ekonomska politika se u predizbornom periodu počela značajnije da zloupotrebljava kako bi se ekonomski rezultati makar privremeno veštački poboljšali, dajući vladajućim političkim strankama veće šanse za pobedom na izborima. U prvo vreme su političari na vlasti koristili podjednako oba instrumenta ekonomske politike – i monetarnu i fiskalnu politiku.

Veoma brzo se u ekonomskoj literaturi aktuelizovao ovaj problem. Među prvim je to učinio Entoni Dauns još 1957. godine u svojoj knjizi *Ekonomska teorija demoracije* (1957),⁶ kao i nešto ranije poznati kejnzijanac Mihael Kalecki u radu „Politički aspekti pune zaposlenosti“ (1943).⁷ Ipak, u decenijama koje su sledile, a u kojima je kejnzijansko upravljanje agregatnom tražnjom, a time i ekonomijom došlo do punog izražaja, raslo je interesovanje za ekonomsku analizu veze između makroekonomije i politike. Tome su na ruku išle i promene do kojih je u samoj makroekonomskoj teoriji dolazilo, ali i pojava recesija koje su ponovo iznedrile prekretnice u razvoju makroekonomije, kao i vođenju ekonomske politike.

⁶ Antony Downs, *An Economic Theory of Democracy*, Harper Collins Publishers, New York, 1957.

⁷ Michal Kalecki, „Political Aspects of Full-Employment, *Political Quarterly*“, Vol. 14, No. 4, 1943, 322-31.

Uspón monetarizma i tzv. „makroekonomije slobodnog tržišta“ koje su otvó-
rile tokom 1970-tih godina vrata radikalnom antikeynzijanzizmu koji je dominirao
sve do poslednje Globalne recesije (2007-09), označio je i pravi početak razvoja
nove grane makroekonomije posvećene analizi veze sa politikom, poznatijoj kao
politička ekonomija makroekonomije, ili „politička makroekonomija“. U okviru
nje su razvijeni mnogobrojni modeli tzv. političkih poslovnih ili privrednih ciklusa
koji u fokus stavljaju efekte na makroekonomska kretanja političke zloupotrebe, u
oportunističke ili stranačke svrhe instrumenata ekonomske politike – monetarne
ili fiskalne politike. Na značaju ove teme dobijaju uvek kada iz različitih razloga
dođe do povećanja upliva države u ekonomiju, što je vezano za pojave ekonomskih
recesija i kriza, odnosno za delovanje različitih šokova koji izazivaju veću potrebu
za delovanjem vlade i njene ekonomske politike. Poslednji takav primer je kriza
izazvana pandemijom COVID-19 koja je ponovo aktuelizovala državnu interven-
ciju u ekonomiji.

Danas, nakon gotovo dve godine od početka pandemije, kada su paketi dr-
žavne pomoći premašili obime ranijih intervencija, i kada su makroekonomske po-
sledice takve intervencije veoma zabrinjavajuće u formi rastuće inflacije, visokih
stopa nezaposlenosti, povećanja siromaštva i društvenih konflikata, poremećenih
javnih finansija (visokih budžetskih deficita i visine javnog duga), često je pitanje
u kojoj će meri u budućnosti ekspanzivna fiskalna i monetarna politika moći da
budu održive, ali i da li će kreatori ekonomske politike nastaviti da ih primenjuju iz
političkih, a ne iz ekonomskih razloga. Ovo se naročito odnosi na one ekonomije sa
slabim institucionalnim okvirom, kao što su nerazvijene ili ekonomije u tranziciji.

NAIVNI GLASAČI I TRADICIONALNI MODELI POLITIČKIH CIKLUSA

Tokom keynzijanske dominacije makroekonomijom, došlo je do rasta držav-
nih izdataka u većini razvijenih tržišnih ekonomija, a beležene su i epizode mone-
tarnih ekspanzija. To je rezultiralo u rastućoj i upornoj inflaciji, uz stanja ekonom-
ske recesije i visoke nezaposlenosti, na koje, međutim, više nije moglo da se reaguje
keynzijanskim kontrakličnim merama.⁸ Za ovakvo stanje je bila okrivljena upravo
keynzijanska ekonomska politika zasnovana na diskrecionim pravima onih koji su

⁸ Jedan od najznačajnijih predstavnika teorije javnog izbora Džejms Bjukenen, ističe da je
keynzijanzizam u posleratnom periodu znatno oslabio fiskalnu strukturu razvijenih zemalja, što je
postalo važno naročito kada su se tokom 1970-tih privrede suočile sa jedinstvenom epizodom
inflatorne recesije, na šta keynzijanzizam nije mogao da ponudi odgovarajući odgovor. V. Miomir
Jakšić, Aleksandra Prašević, *Politička makroekonomija*, 2010, 155.

vodili ekonomsku politiku, odnosno političara na vlasti. To je podstaklo razvoj prvih modela političkih ciklusa tokom 1970-tih, koji su objašnjavali uticaj političkih motiva na primenu određenih mera ekonomske politike. Već tada su izdvojena dva motiva i dve grupe modela političkih ciklusa, koji su i danas prisutna:

- oportunistički (želja da se pobeđi na izborima) i
- stranački (želja da se realizuje ekonomski program partije i stranački, tj. ideološki ciljevi u oblasti ekonomije).⁹

S obzirom da je u makroekonomiji i dalje bio prisutan kejnzijanski pristup makroekonomskoj analizi i neoklasična sinteza, postojala je mogućnost eksploatacije nagodbe nezaposlenost – inflacija (Filipsove krive). Ovi, prvi modeli političkih ciklusa, pretpostavljali su da se političari suočavaju sa naivnim glasačima koje je moguće obmanjivati i to na isti način iz izbora, u izbore. Takvo ponašanje glasača odgovaralo je konceptu adaptivnih očekivanja, što je omogućavalo sistematski uticaj vlade na makroekonomske rezultate kroz mogućnost primene nagodbe inflacija – nezaposlenost. Među ovim modelima izdvajaju se oportunistički modeli Nordhausa (1975)¹⁰, Lindbeka (1976)¹¹, Tafta (1978)¹², kao i stranački modeli Hibsa (1977,¹³ 1987¹⁴).

S obzirom na institucionalni okvir vođenja ekonomske politike koji se zasnivao na diskrecionim pravima i monetarna i fiskalna politika su bile podjednako pogodne za злоупотребу. Upravo je Nordhausov model bio inspirisan ekspanzivnom ekonomskom politikom Ričarda Niksona, u njegovom pokušaju da osvoji drugi mandat u Beloj kući, u nepovoljnim ekonomskim, ali i opštim političkim uslovima. Monetarna ekspanzija kojoj su pribegle Federalne Rezerve za Niksonovog mandata, zajedno sa njegovom ukupnom ekonomskom politikom bili su proinflatorni, ostavljajući duboke posledice na američku privredu u deceniji koja je sledila. Ovo je utrlo put monetarističkoj kontrarevoluciji i novoj ekonomskoj politici koja je

⁹ Alberto Alesina, Nouriel Roubini, Gerald D. Cohen, *Political Cycles and the Macroeconomy*, MIT Press, 1997.

¹⁰ William Nordhaus, „The Political Business Cycle“, *Review of Economic Studies*, Vol. 42, 1975, 169-190.

¹¹ Assar Lindbeck, „Stabilization Policies in Open Economies with Endogenous Politicians“, *American Economic Review Papers and Proceedings*, 1976, 1-19.

¹² Edward R. Tufte, *Political control of the economy*, Princeton University Press, Princeton, 1978.

¹³ Douglas A. Hibbs, „Political Parties and Macroeconomic Policy“, *American Political Science Review*, Vol. 71, No. 4, 1977, 1467-1487.

¹⁴ Douglas A. Hibbs, *The American Political Economy*, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1987.

najbolji izraz dobila u rečenici koju je 1981. godine izrekao predsednički kandidat i kasniji predsednik SAD-a, Ronald Regan: „Država nije rešenje za naše probleme. Država je problem.“¹⁵

Dominaciju je u makroekonomiji preuzeo monetarizam sa dve važne novine u ekonomskoj politici koje su se ticale novog cilja i instrumenta za postizanje cilja. Cenovna stabilnost, odnosno niska i stabilna stopa inflacije, postale su ključni cilj, dok je za instrument izabrana monetarna politika, a fiskalizam kejnzijanaca se smatrao glavnim krivcem za rastuću inflaciju i smanjenje efikasnosti industrijski razvijenih ekonomija.¹⁶ Nova makroekonomska škola ponudila je i novi teorijsko-metodološki okvir analize koji je podrazumevao fokusiranje ekonomskog subjekta koji se racionalno ponaša, što je puni izraz dobilo u okviru makroekonomske teorije Nove klasične makroekonomije, koja je otišla i dalje u odnosu na monetarizam u zahtevima za prihvatanjem tržišnih rešenja i pravila u vođenju ekonomske politike.

Adaptivna očekivanja bila su zamenjena racionalnim, na osnovu poznate hipoteze o racionalnim očekivanjima koja se uvodi u makro modele Nove klasike. To svoj izraz dobija i u okviru političke makroekonomije u kojoj glasači postaju racionalni, što ograničava kreatore ekonomske politike u pokušajima da obmanu glasače, u skladu sa postavkama o problemu nekonzistentnosti optimalne ekonomske politike (model Kidlenda i Preskota, 1977.)¹⁷ ili neefikasnosti ekonomske politike (model Sardženta i Valasa, 1975),¹⁸ kao najvažnijim doprinosima Nove klasike, na kojima su počivale i institucionalne promene u vođenju primarno monetarne politike i to u formi insistiranja na nezavisnosti monetarne politike i centralne banke, kao ključne monetarne institucije.

RACIONALNI GLASAČI I MODELI POLITIČKIH CIKLUSA

Novo poglavlje u razvoju modela političke makroekonomije otpočelo je sa uključivanjem racionalnih glasača koji se suočavaju sa kreatorima ekonomske politike, odnosno političarima zainteresovanim za održavanje na vlasti (oportunistički

¹⁵ Clemens L. J. Siermann, *Politics, Institutions and the Economic Performance of Nations*, Edward Elgar, 1998, 4.

¹⁶ Poznati koncept fiskalnog sindroma visoke inflacije.

¹⁷ Finn E. Kydland, Edward C. Prescott. „Rules Rather than Discretion: The Inconsistency of Optimal Plans“, *Journal of Political Economy*, University of Chicago Press, Vol. 85, No. 3, 1977, 473–91

¹⁸ Thomas J. Sargent, Neil Wallace, „‘Rational’ Expectations, the Optimal Monetary Instrument, and the Optimal Money Supply Rule“, *Journal of Political Economy*, Vol. 83, No. 2, 1975, 241–254.

motivisani) ili za realizaciju ideoloških ciljeva (stranački motivisani). Glasači su svesni ovih motiva političara, kao i njihovih pokušaja da zloupotrebe ekonomsku politiku, to otežava političarima da ih obmanu, što pun izraz dobija kroz racionalna očekivanja u makroekonomskim modelima političkih ciklusa. Racionalnost glasača onemogućava vladu da predizbornu manipulaciju ponovi iz izbora, u izbore, što političke cikluse čini značajno drugačijim nego u uslovima kada postoje naivni glasači koji imaju „kratko pamćenje“. U ovim okolnostima jedino će neka forma neanticipirane politike, tzv. neanticipiranog šoka (najčešće monetarnog šoka) moći da ima realne efekte. Reč je o poznatom novo-klasičarskom objašnjenju monetarnih izvora cikličnih makroekonomskih fluktuacija koji u ovom slučaju dobijaju političku konotaciju. Međutim, s obzirom da se Filipsova kriva upotpunjena očekivanjima transformiše, uključivanjem racionalnih očekivanja, svaka anticipirana ekonomska politika od strane ekonomskih subjekata, u ovom slučaju glasača, neće imati realnih efekata.

Zbog toga su ciklusi indukovani u modelima sa racionalnim očekivanjima manje amplitude i kratkotrajniji od onih generisanih u tradicionalnim modelima. Jedan od najznačajnijih teoretičara racionalnih političkih ciklusa, Alberto Alesina zaključuje: „RPBC teorija je tako kompatibilna sa relativno kratkim ciklusima budžetskih deficita, transfera i stope monetarne ponude oko datuma izbora, ali to nema jasne implikacije na duži ciklus dohotka i nezaposlenosti.“¹⁹

Uporedo sa promenama u teorijsko-metodološkoj osnovi koja se bazira na novoj neoklasičnoj sintezi (kao konsenzusu između Nove klasične makroekonomije i Novih kejnzijanaca), došlo je i do promena u dominantnoj ideološkoj osnovi tržišnih ekonomija usled uspona političke desnice (konzervativnih partija)²⁰ – tzv. *Nove desnice* i neoliberalnog koncepta u vođenju ekonomske politike.

Uspon neoliberalizma i makroekonomija

Neoliberalizam u političkom i u ekonomskom smislu se zasniva na idealima političkih sloboda i ljudskih prava, koje su osnova Zapadne civilizacije, ali ima i manje utopističke, filozofske i ekonomske ideje za svoj sadržaj. One se odnose na afirmaciju ranijih klasnih odnosa i ideoloških normi kojima se oživljavaju tržišni liberalizam kao filozofija i slobodno-tržišna privreda sa strateškim ciljem da se ograniči uticaj vlade u ekonomiji, u formi smanjenja opsega državne intervencije,

¹⁹ A. Alesina, J. Mirrlees, M.J.M. Neumann, op.cit., 64.

²⁰ Primer za to su bile pobjeda Konzervativne partije Margaret Tačer u Velikoj Britaniji, kao i Republikanskog kandidata Ronalda Regana u SAD-u.

kontrole i regulacije tržišta, kao i onemogućavanje državne svojine. Pri tome se zahtevalo da država u zaštiti institucija slobodne ekonomije bude jaka, a ne slaba. Trebalo je obezbediti slobodnu konkurenciju, fleksibilnost cena, uključujući i prelazak na fleksibilne devizne kurseve, fleksibilnost tržišta rada kroz smanjenje snage i uticaja radničkih sindikata, privatizaciju privrednih subjekata i dr.

Danas se ističe da su za uspeh neoliberalizma bila važna četiri istorijska događaja u periodu 1978-80. godina²¹: 1) 1978. godine reforme koje Deng Sijao Ping otpočinje u Kini u pravcu reformisanja kineske ekonomije, 2) 1979. godine Pol Voker preuzima FED i otpočinje vođenje monetarne politike u skladu sa mentarističkim preporukama, 3) 1979. godine u Velikoj Britaniji za premijerku biva izabrana Margearet Tačer čime otpočinje era „Tačerizma“ u ekonomiji i politici, 4) 1980. godine na izborima u SAD-u pobeđuje Ronald Regan sa ekonomskim i političkim projektom sličnim „Tačerizmu“ u Britaniji (poznatim kao „Reganomika“).²²

Neoliberalizam kao ekonomski i politički projekat onemogućio je pretvaranje Zapadnih demokratija u demokratije radnika ili akcionara, omogućavajući obnovu klasne moći ekonomske elite i bogatih, vodeći produbljivanju nejednakosti u raspodeli dohotka i bogatstva između različitih društvenih grupa koja postaje značajna ukoliko se promoviše ideja o jednakosti prava svih građana, kao bazičnoj u demokratskim sistemima.²³ Uspon neoliberalizma označio je i kraj dominacije posleratnog velferizma i socijal-demokratije, kao ideološkog koncepta u okviru kojeg je ekonomska moć viših klasa bila ograničena, uz povećanje učešća radničke klase u raspodeli ukupnog ekonomskog kolača, a što je smanjilo konflikte u društvu, ali i vremenom umanjilo efikasnost i profitabilnost u ovim ekonomijama.

Uspeh neoliberalnog projekta uticao je na motive političara i ciljnu funkciju koju vlade maksimiziraju korišćenjem ekonomske politike. Uticao je i na približavanje ekonomskih ciljeva različitih političkih partija – smanjenja ideoloških razlika između njih i to na račun ideologije levičarskih partija koje gube na značaju, kako u razvijenim ekonomijama, tako i u onim u razvoju ili onih u tranziciji. Levičarske partije u razvijenim zemljama gube na značaju i zbog promena u privrednoj strukturi i smanjenja sektora industrije koja je vekovima bila ključno uporište ovih partija (radničkih partija), umesto koga na značaju dobija sektor usluga u kome rade

²¹ David Harvey, *A Brief History of Neoliberalism*, OUP, Oxford, 2005, 1.

²² Oba programa podržavaju monetarističko vođenje monetarne politike Pola Vokera, ograničavaju moć sindikata, deregulišu industriju, poljoprivredu i eksploataciju resursa, deregulišu finansijska tržišta i oslobađaju tokove kapitala, sprovode obimnu privatizaciju. V. Aleksandra Prašćević, „Uticaj ekonomskih recesija na razvoj savremene makroekonomije“, *Stanje i perspektive ekonomske misli* (red. Prašćević A., Fabris N.), 2021, 21.

²³ Thomas Piketi, *Kapital u XXI veku*, Akademska knjiga, Novi Sad, (2013, [2015]).

kvalifikovaniji i obrazovaniji radnici, što menja i njihove motive. Levičarske partije, međutim, nisu imale adekvatan odgovor na ove promene, zbog toga su u velikoj meri zadržale postavke političkog liberalizma²⁴ (naspram političkog konzervativizma), ali su izgubile ideološko uporište u domenu ekonomskih ciljeva. Zbog toga u vremenu tokom i nakon Globalne recesije (2007-09) glasove nezadovoljnih radnika osvajaju desničarske – konzervativne partije.

Upravo su zemlje koje su nakon političkih revolucija 1990-tih otpočele sa procesima ekonomske i političke tranzicije (bivše istočnoevropske socijalističke zemlje), to učinile u okrilju uspona neoliberalnog ekonomskog i političkog projekta. Ove su zemlje i predmet posebne analize političke makroekonomije, s obzirom da su njihove specifičnosti iznedrile i specifičnosti u domenu političke zloupotrebe ekonomske politike.²⁵ Ove su zemlje čak prednjačile više decenija u insistiranju na neoliberalnom pristupu i konzervativnim političkim stavovima, u odnosu na razvijene, demokratske ekonomije Zapadno-demokratskog sistema. Samo površna analiza može smatrati ovo paradoksalnom činjenicom, jer svaka dublja analiza lako otkriva razloge za tako nešto.

U svakom slučaju, bilo da se radi o teorijsko-metodološkim razlozima koji su doveli do stvaranja tzv. nove neoklasične sinteze zasnovane primarno na klasičarskom viđenju makroekonomije, kao glavnom toku makroekonomije na kome se zasnivala i ekonomska politika, ili o političkim procesima koji su približili političke partije levice, centra i desnice,²⁶ to je imalo značajne posledice na vođenje ekonomske politike, a time i na modele racionalnih političkih ciklusa (RPBC). Ove posledice su imale i pozitivne efekte koji su se primarno odnosili na poboljšanje institucionalnih okvira za vođenje ekonomske politike u pravcu veće nezavisnosti ove politike od političkih motiva i procesa (povećanje nezavisnosti određenih tela kojima je ekonomska politika prepuštena²⁷), ali i smanjenje uticaja političke

²⁴ Reč je o zalaganju za prava manjinskih grupa (seksualnih manjina, žena, imigranata i sl.), što nije dovoljno da se osvoji podrška širih slojeva radnika, koje sve više privlače konzervativne, desničarske partije sa svojim nacionalističkim ili ksenofobnim idejama, koje druge nacije ili zemlje označavaju kao ključne krivce za lošu poziciju nezadovoljnih građana u određenoj zemlji (primer Republikanskog predsednika SAD-a, Donalda Trampa).

²⁵ Akhmed Akhmedov, Ekaterina Zhuravskaya, „Opportunistic Political Cycles: Test in a Young Democracy Setting“, *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 119, No. 4, 2004, 1301-1338.

²⁶ U Britaniji su predstavnici Laburističke partije sebe nazivali „Novim Laburistima“ u periodu sredina 1990-te do 2010 (pod rukovodstvom Tonija Blera i Gordona Brauna), slično kao što su postojali „Novi kejnzijanci“ koji su se metodološki veoma približili Novoj klasici, izdajući najvažnije elemente Kejnsove teorijske tradicije.

²⁷ Reč je o zahtevu za nezavisnošću centralnih banaka, kao i uvođenju fiskalnih saveta koji bi pratili vođenje fiskalne politike.

neizvesnosti i nestabilnosti na makroekonomska kretanja, zajedno sa povećanjem transparentnosti ekonomske politike koja je doprinela većoj makroekonomskoj stabilnosti koja je beležena od 1990-tih do Globalne recesije (2007-09). Glasači su vremenom postajali sve racionalniji, a sve do pojave Globalne recesije bili su i relativno zadovoljni ekonomskim rezultatima, kao i ekonomskom politikom koja je vođena.

Politička zloupotreba u situaciji racionalnih glasača

Bez obzira što je politička zloupotreba od strane kreatora ekonomske politike otežana ako se suočavaju sa racionalnim glasačima, ona ipak nije u potpunosti onemogućena. O tome nam govore mnogobrojni modeli političkih ciklusa koji fokusiraju i oportunističke i stranačke motive političara koji u ovom slučaju dolaze do izražaja. U ovim se modelima obmanjivanje zasniva na nekom obliku asimetričnih informacija ili ograničenog znanja kojim raspolažu glasači. U okviru ovih modela su posebno značajni modeli budžetskih političkih ciklusa (PBC) koji fokusiraju manipulaciju fiskalnom politikom u predizbornom periodu. Oni na značaju dobijaju usled činjenice da se iz već objašnjenih razloga povećanja nezavisnosti i transparentnosti centralne banke, monetarna politika ograničava monetarnim pravilima, zbog čega se mogla u mnogo manjoj meri zloupotrebljavati. Fiskalna politika je, s druge strane, ostala kao primarni instrument za zloupotrebu i u situaciji kada su glasači racionalni.

Izvori političkih ciklusa u ovom slučaju počivaju na nesavršenim informacijama kojima racionalni glasači raspolažu, i to o: 1) karakteru ekonomskog okruženja, 2) ciljevima kreatora ekonomske politike, 3) sposobnostima – kompetentnosti kreatora ekonomske politike. Navedeni izvori fluktuacija su uspeali da pomire neke od važnih kontroverzi vezanih za stvarne efekte zloupotrebe fiskalne politike, a po prvi put uključeni su u modele političkih budžetskih ciklusa razvijene od strane Rogofa. Naime, ako se pretpostavi da su glasači racionalni, kao i „fiskalno konzervativni“ onda je teško očekivati da će oni fiskalnu manipulaciju u predizbornom periodu, izvedenu od strane vlade, nagraditi na izborima, jer će biti svesni budućeg rasta poreskog opterećenja ili smanjenja državnih izdataka koje će imati negativne posledice po njihovo blagostanje. Međutim, ako se pretpostavi neki oblik asimetričnosti informacija, kao i manipulacija fiskalnih vlasti koja ne vodi rastu budžetskog deficita, već promeni strukture fiskalnih izdataka i povećanje onih koji su lako i brzo vidljivi glasačima, može se pretpostaviti da će ovakva manipulacija uspeti. Ovo je suština dva modela oportunističkih ciklusa: Rogofa i Siberta (1988)²⁸

²⁸ Kenet Rogoff, Anne Sibert, „Elections and Macroeconomic Policy Cycles“, *Review of Economic Studies*, OUP, No. 55, 1988, 1–16.

i Rogofa (1990).²⁹ U njima se kompetentnost vlade definiše kao njena sposobnost da smanji rasipanje – gubitke u budžetskom procesu, odnosno da obezbedi što više javnih dobara i transfera, uz date poreske prihode. Pored ovakve definicije kompetentnosti razvijeni su i drugi koncepti.³⁰ Tako su Cukierman i Melcer (1986)³¹ definisali kompetentnost kao sposobnost da se reaguje na slučajne šokove, dok Pirson i Tabelini (1990)³² kompetentnost vide kao sposobnost da se obezbedi neinflatorni ekonomski rast, jer glasači preferiraju cenovnu stabilnost i privredni rast, ali ne znaju koliko su kreatori ekonomske politike zaista kompetentni, već formiraju očekivanu vrednost kompetentnosti vlade na osnovu koje se opredeljuju na izborima. Od odlučujućeg su značaja informacije koje poseduju glasači, a koje nisu potpune, takođe je važan i vremenski trenutak u kome su im informacije dostupne.

S obzirom na veliki broj modela koji eksploatiše koncept asimetričnosti informacija, ne čudi da su mnogobrojne analize posvećene istraživanju veze između svesnosti i informisanosti glasača, s jedne strane i prisutnosti političkih manipulacija ekonomske politike, a naročito fiskalne, sa druge strane. Empirijska istraživanja su pokazala da što je stanje informisanosti glasača lošije, koje uključuje različite elemente od slobode medija do dostupnosti interneta, to su i političke zloupotrebe fiskalne politike značajnije.³³

Naravno, da je takvo stanje neinformisanosti glasača vezano za nerazvijene i ekonomije u tranziciji, koje su istovremeno i zemlje „nove demokratije“ u kojima glasači ne poznaju u potpunosti prave političke motive kreatora ekonomske politike, niti njihove mogućnosti da fiskalnu politiku zloupotrebe. Glasaci u ovim zemljama ne poznaju u potpunosti funkcionisanje ekonomskog tržišnog sistema, niti shvataju da će danas povećani državni izdaci značiti više poreze koje će morati da plaćaju u budućnosti.³⁴

²⁹ Kenet Rogoff, „Equilibrium political budget cycles“, *American Economic Review*, No. 80, 1990, 21-36.

³⁰ Aleksandra Praščević, „Fiskalna politika u modelima političkih ciklusa“, *Ekonomske ideje i praksa*, No. 1, 2011, 55-56.

³¹ Alex Cukierman, Allan Meltzer, „A Positive Theory of Discretionary Policy, the Cost of Democratic Government, and the Benefits of a Constitution“, *Economic Inquiry*, No. 24, 1986, 367-388.

³² Torsten Persson, Guido Tabellini, *Macroeconomic Policy, Credibility, and Politics*, Harwood Academic Publishers, Chur, Switzerland, 1990.

³³ Jan Janku, Jan Libich, „Ignorance isn't bliss: Uninformed voters drive budget cycles“, *Journal of Public Economics*, Vol. 173, 2019, 21.

³⁴ Endrit Lami, Drini Imami, „Political Fiscal Cycles in Hungary“, *Contemporary Economics*, No. 7, 2014, 73-98.

Naravno, vremenom ovi glasači uče na svojim greškama, a kako se ekonomska tranzicija okončava tako se i oni u sve većoj meri ponašaju slično glasačima u razvijenim zemljama.³⁵ Okončanje tranzicije je vezano i za izgradnju novog institucionalnog okvira koji pruža političarima manje prostora za zloupotrebe, tome treba dodati i da je značajan broj ovih zemalja postao član Evropske Unije, što je takođe značilo prihvatanje određenih standarda i pravila u vođenju ekonomske, ali i ukupne politike.³⁶

Ipak, ostao je i jedan značajan broj zemalja, među kojima su i one sa Zapadnog Balkana, pa i Srbija, koje su i dalje „zaglavljene“ u procesima ekonomske tranzicije i izgradnje demokratskog političkog sistema. Na žalost, svedoci smo da su u ovim zemljama političari često zloupotrebljavali fiskalnu politiku u političke svrhe. Kao njihova specifičnost pojavljuje se i zloupotreba privatizacionih fondova (fondova stečenih u procesu privatizacije) koji su dodatni izvor finansiranja mogućih manipulativnih povećanja državnih izdataka kojima je primaran politički motiv – da se na vlasti što duže ostane, ili da se poboljša pozicija određene društvene grupe (ideološki motiv). U ovim zemljama, među kojima je i Srbija, oportunistički motiv dobija jednu specifičnost. Naime, osim želje da se na vlasti što duže ostane, što je u suštini oportunističkog motiva, to se želi jer ostanak na vlasti pruža mogućnost tzv. „traganja za rentom“ koje se odnosi na zloupotrebu javne politike radi prisvajanja nekog oblika rente. Takvo ponašanje političara na vlasti nije moguće u ekonomski razvijenim i demokratskim zemljama u kojima postoje odgovarajuće institucije i zakonski okvir, transparentnost politike, kao i različiti mehanizmi za onemogućavanje koruptivnog delovanja političara na vlasti.

RACIONALNI GLASAČI I STRANAČKI MOTIVI POLITIČARA

Do sada su u radu predstavljeni modeli koji su pretpostavljali identično ponašanje političara na vlasti, bez obzira na njihovu stranačku pripadnost, odnosno ideološku orijentaciju u pogledu ekonomskih ciljeva. Odnosno, pretpostavljalo se oportunističko ponašanje političara. Međutim, mogu se fokusirati i stranački motivi u domenu ekonomije, koje političari na vlasti korišćenjem ekonomske politike pokušavaju da realizuju. U ovim modelima se insistira na programsko-ideološkim razlikama između političkih partija koje za posledicu imaju niže stope

³⁵ Adi Brender, Allan Drazen, „Political budget cycles in new versus established democracies“, *Journal of Monetary Economics*, 2005, No. 52, 1271-1295.

³⁶ Aleksandra Prašćević, „The Applicability of Political Business Cycle Theories in Transition Economies“, *Zagreb International Review of Economics and Business*, No. 23, 2020, 73.

nezaposlenosti i više stope inflacije kada politiku vode levičari (laburističke i socijalističke partije), nego kada to čine desničarske partije.³⁷

Umesto pretpostavke o naivnim glasačima, koje su postojale u tradicionalnim modelima, koje je razvio Hibs (1977, 1988), a u kojima se izborna tela opredeljuje između levičarskih partija koje preferiraju više stope ekonomskog rasta i nižu nezaposlenost i desničarskih partija koje su primarno zainteresovane za cenovnu stabilnost, sada je neophodno uključiti racionalne glasače. I ovog puta, kao i u slučaju oportunističkog ponašanja političara, racionalnost glasača će umanjiti mogućnost da budu izmanipulisani od strane političara. Međutim, prostor za manipulaciju i u ovom slučaju postoji i vezan je za političku neizvesnost ko će na izborima pobediti – levičarske ili desničarske partije. Važno je istaći i da postoje značajne razlike u političkoj strukturi između zemalja, za razliku od SAD-a i Velike Britanije, u kojima se može govoriti skoro o dvopartijskom sistemu, evropske demokratije karakteriše veća politička diversifikovanost, tako da postoji mnogo veći broj političkih partija što dovodi do složenije političke strukture sa značajnijim ideološkim razlikama i uticajem partijskog članstva na stranačke lidere i izborne programe – od komunističkih i socijal-demokratskih partija, na levisi, preko centrističkih, demo-hrišćanskih, do konzervativnih i narodnih partija na desnici.

Italijanski ekonomista Alberto Alesina, inače jedan od najznačajnijih istraživača političke makroekonomije razvio je više modela stranačkih ciklusa u kojima su glasači racionalni: Alesina (1987),³⁸ (1988),³⁹ (1989), Alesina i Saks (1988),⁴⁰ Alesina i Rosenthal (1995)⁴¹. U ovim se modelima pojavljuje izborna neizvesnost kao odlučujuća za postojanje neočekivanog šoka ekonomske politike, koji bi i u uslovima da su glasači racionalni, dakle formiraju racionalna očekivanja, imao realne efekte što je u skladu sa pretpostavkama o neefikasnosti svake anticipirane ekonomske politike. Ova neizvesnost bi obezbedila da politika bude neanticipirana, a time i sa potencijalom da ima realne efekte i izazove političke cikluse. Odlučujuća je pretpostavka da rezultati izbora nisu u potpunosti predvidivi, a kada znamo

³⁷ Hibs je empirijski to dokazao za period 1946-69. za dvanaest zemalja Zapadne Evrope i severne Amerike (uključujući Britaniju i SAD).

³⁸ Alberto Alesina, „Macroeconomic Policy in a Two-Party System as a Repeated Game“, *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 102, 1987, 651-78.

³⁹ Alberto Alesina, „Credibility and Policy Convergence in a Two-Party System with Rational Voters“, *American Economic Review*, Vol. 78, No. 4, 1988, 796-805.

⁴⁰ Alberto Alesina, Jeffrey Sachs, „Political Parties and the Business Cycle in the United States, 1948-1984“, *Journal of Money Credit and Banking*, No. 20, 1988, 63-82.

⁴¹ Alberto Alesina, Howard Rosenthal, *Partisan Politics, Divided Government and the Economy*, Cambridge University Press, Cambridge, 1995.

da bez obzira što postoji izvesna konvergencija ekonomskih politika ideološki različiti vlada, ona ne isključuje i razlike između njih.

Glasači poznaju ideološke razlike između partija, ali ne znaju ko će na izborima i pobediti, odnosno kakva će se politika zaista voditi. Takođe, pretpostavlja se da postoji određena rigidnost nadnica tako da se one određuju za period nezavisno od trenutka u kome se politički izbori odigravaju, tako da je u nadnice nemoguće uključiti osiguranje od izbornog rizika. Zbog toga stepen iznenađenja izbornom pobjedom preko neočekivane inflacije (ili deflacije) utiče na makroekonomska kretanja. Što je veća razlika u preferencijama političkih partija u vezi sa ekonomskim ciljevima (politička polarizacija), to se može očekivati i značajnija magnituda devijacija nivoa dohotka oko prirodnog, slično je i sa većom izbornom neizvesnošću.

Ovakvo generisan politički ciklus je značajnije različit u vremenskoj strukturi i u dinamici ciklusa u odnosu na oportunističko – racionalne cikluse. U ovim modelima su stranački efekti na realne makroekonomske varijable (zaposlenost i dohodak) kratkoročni i ograničeni na postizborni period, dok su efekti na inflaciju permanentnog karaktera. Pokazuje se i da je ovakvo rešenje suboptimalno za obe partije (i desničarsku i levičarsku) koje imaju različite preferencije. Naime, za obe bi bilo bolje da se dogovore oko ciljane stope inflacije, koja bi omogućila da se izbegnu fluktuacije dohotka. Upravo bi ova stopa inflacije mogla da se poistoveti sa monetarnim pravilom koje se primenjuje i to najbolje od strane nezavisne centralne banke.

Dakle, u modelima stranačkih ciklusa sa racionalnim glasačima od odlučujućeg značaja je pojam političke stabilnosti/nestabilnosti koja utiče i na neizvesnost rezultata političkih izbora. Ovaj se pojam, međutim, na različite načine definiše – od zahteva za kontinuitetom određenog tipa političkog sistema, preko zahteva za legitimitetom političkog sistema u očima javnosti, čestih promena političkih ciljeva vlade koji joj umanjuju efikasnost, društveno-političkih tenzija (politička ubistva, štrajkovi, otmice), čestih promena vlade, slabom vladom u okviru koje su prisutne tenzije koje otežavaju kreiranje i sprovođenje politike.

Poseban segment analize u okviru stranačkih modela političkih ciklusa tiče se istraživanja ekonomske politike različitih tipova vlada, primarno koalicionih vlada, uz ključno pitanje: da li su koalicione vlade bolje ili lošije u sprovođenju ekonomske politike, a naročito stabilizacije politike. Poznat je članak Alesine i Drajsena „Zašto stabilizacija kasni?“ (1991)⁴² u kome se istražuje uticaj

⁴² Alberto Alesina, Allan Drazen, „Why Are Stabilizations Delayed?“, *American Economic Review*, 1991, Vol. 81, No. 5, 1170-1188.

fragmentiranosti u odlučivanju o fiskalnoj politici kada vladu čini više koalicionih partnera koji imaju značajno različite ekonomske ciljeve. U tom slučaju svaki od koalicionih partnera pokušava da teret stabilizacije prenese na drugog, odnosno na glasačko telo koje podržava drugog partnera, radi održavanja mogućnosti sopstvene pobjede na narednim izborima. Upravo ovakva fiskalna politika se može uočiti u periodu 2008-12 u Srbiji, tokom koga je delovala koaliciona vlada sa malom parlamentarnom podrškom i značajnim razlikama u ekonomskim ciljevima između koalicionih partnera što je imalo negativne posledice na rast budžetskog deficita.⁴³

Stranački ciljevi u domenu ekonomske politike mogu se i često se menjaju u predizbornom periodu jer se političke partije trude da u ovom periodu privuku tzv „srednjeg glasača“ ili čak i one koji bi inače glasali za suprotstavljenu partiju. Tako u predizbornom periodu levičarske partije često promovišu borbu protiv inflacije, a desničarske i konzervativne pokušavaju da ubrzaju ekonomski oporavak.

ZAKLJUČAK

Makroekonomija je direktno povezana sa politikom jer se makroekonomske odluke donose u političkom svetu, a ekonomska politika se koristi za realizaciju i ekonomskih i političkih ciljeva. Demokratski sistem podrazumeva da društvo i građani odlučuju o politici, pa prema tome i o ekonomskoj politici, ali su ograničenja nametnuta institucionalnim okvirom koji onemogućava njenu zloupotrebu u političke svrhe. Racionalnost glasača i njihovo poznavanje stvarnih motiva političara takođe ograničava zloupotrebe jer se političari u ovom slučaju ne mogu nadati da će nakon zloupotreba pobediti na izborima. Problem, međutim, postaje izražen u onim zemljama koje nemaju izgrađene demokratske institucije, ni političke, ni ekonomske, u kojima se proces ekonomske tranzicije nije okončao. U njima će političari biti podstaknuti da se takvo nepovoljno stanje produži, kako bi se umanjila informisanost glasača i pružila mogućnost da političari na vlasti deluju u skladu sa sopstvenim političkim motivima, u prvom redu oportunističkim, ali i stranačkim, dok ni motiv traganja za rentom nije za zanemarivanje.

Mnogobrojni modeli političkih ciklusa razvijeni u tradicionalnom ili novom – racionalnom teorijsko-metodološkom okviru predstavljaju dobar okvir za interpretiranje ekonomske politike. Činjenica je da se i danas politički izbori dobijaju ili gube u zavisnosti od postignutih ekonomskih rezultata. Zbog toga se ekonomska

⁴³ Aleksandra Prašević, „Politička ekonomija fiskalne konsolidacije u Srbiji“, *Ekonomska politika Srbije u 2015* (ur. Živković B., Cerović B.), Beograd, 2015, 87-109.

politika i dalje često zloupotrebljava i to u većoj meri fiskalna nego monetarna jer je ona prepuštena centralnoj banci, kao nezavisnom telu. Uspešnost oportunističkih i stranačkih modela da objasne političke zloupotrebe ukazuje na potrebu da se razviju modeli koji bi integrisali ova dva motiva.

Prof. Dr. ALEKSANDRA PRAŠČEVIĆ
Full Professor, Faculty of Economics
University of Belgrade

MACROECONOMICS AND POLITICAL MISUSE – INTERPRETING ECONOMIC POLICY

Summary

The paper focuses the impact of political abuse of economic policy on macroeconomic results, as well as the macroeconomic models that investigate this impact. The paper also presents the development of modern macroeconomics, along with main changes in the way of creating economic policy. Two key political motives – opportunistic (to stay in power as long as possible) and partisan – to achieve ideological goals in the field of economics, are considered in the context of traditional models that assume naive voters and adaptive expectations, but also in the context of rational models that include rational voters and expectations. The paper also gives certain recommendations for overcoming the politically motivated behavior of economic policymakers.

Key words: political business cycles, political budget cycles, economic policy

Literatura

- Akhmedov A., Zhuravskaya E., „Opportunistic Political Cycles: Test in a Young Democracy Setting“, *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 119, No. 4, 2004.
- Alesina A., „Macroeconomic Policy in a Two-Party System as a Repeated Game“, *The Quarterly Journal of Economics*, No. 102, 1987.
- Alesina A., „Credibility and Policy Convergence in a Two-Party System with Rational Voters“, *American Economic Review*, Vol. 78, No. 4, 1988.
- Alesina A., Drazen A., „Why Are Stabilizations Delayed?“, *American Economic Review*, Vol. 81, No. 5, 1991.
- Alesina A., Mirrlees J., Neumann M. J. M., „Politics and Business Cycles in Industrial Democracies“, *Economic Policy*, Vol. 8, No. 4, 1989.
- Alesina A., Rosenthal H., „Partisan Politics, Divided Government and the Economy“, Cambridge University Press, Cambridge, 1995
- Alesina A., Roubini N., and Cohen, G. D., *Political Cycles and the Macroeconomy*, MIT Press, Cambridge, Mass., 1997.

- Alesina A., Sachs J., „Political Parties and the Business Cycle in the United States, 1948-1984“, *Journal of Money Credit and Banking*, No. 20, 1988.
- Brender A., Drazen A., „Political budget cycles in new versus established democracies“, *Journal of Monetary Economics*, No. 52, 2005.
- Burgin A., *The Great Persuasion – Reinventing Free Markets since the Depression*, Harvard University Press, Cambridge, Mass, 2012.
- Cukierman A., Meltzer A., „A Positive Theory of Discretionary Policy, the Cost of Democratic Government, and the Benefits of a Constitution“, *Economic Inquiry*, No. 24, 1986.
- Downs A., *An Economic Theory of Democracy*, Harper Collins Publishers, New York, 1957.
- Harvey D., *A Brief History of Neoliberalism*, OUP, Oxford, 2005.
- Hibbs D., „Political Parties and Macroeconomic Policy“, *American Political Science Review*, Vol. 71, No. 4, 1977.
- Hibbs D., *The American Political Economy*, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1987.
- Jakšić M., Praščević A., *Politička makroekonomija*, Ekonomski fakultet, Beograd, 2010.
- Janku J., Libich J., „Ignorance isn't bliss: Uninformed voters drive budget cycles“, *Journal of Public Economics*, Vol. 173, 2019.
- Kalecki M., „Political Aspects of Full-Employment“, *Political Quarterly*, Vol. 14, No. 4, 1943.
- Keynes J. M., *Opća teorija zaposlenosti, kamate i novca*, CKD, Zagreb, 1936, [1987].
- Kydland F. E., Prescott E. C., „Rules Rather than Discretion: The Inconsistency of Optimal Plans“, *Journal of Political Economy*, University of Chicago Press, Vol. 85, No. 3, 1977.
- Lami E., Imami D., „Political Fiscal Cycles in Hungary“, *Contemporary Economics*, No. 7, 2014.
- Lindbeck A., „Stabilization Policies in Open Economies with Endogenous Politicians“, *American Economic Review Papers and Proceedings*, 1976.
- Nordhaus W., „The Political Business Cycle“, *Review of Economic Studies*, No. 42, 1975.
- Piketi T., *Kapital u XXI veku*, Akademska knjiga, Novi Sad, 2013, [2015].
- Praščević A., „Fiskalna politika u modelima političkih ciklusa“, *Ekonomske ideje i praksa*, No. 1, 2011.
- Praščević A., *Ekonomske krize i modeli makroekonomske politike*, Ekonomski fakultet, Beograd, 2012.
- Praščević A., „Politička ekonomija fiskalne konsolidacije u Srbiji“, *Ekonomska politika Srbije u 2015.* (ur. Živković B., Cerović B.), Ekonomski fakultet, Univerziteta u Beogradu, 2015.
- Praščević A., „The Applicability of Political Business Cycle Theories in Transition Economies“, *Zagreb International Review of Economics and Business*, No. 23, 2020.
- Praščević A., „Uticaj ekonomskih recesija na razvoj savremene makroekonomije“, *Stanje i perspektive ekonomske misli* (red. Praščević A., Fabris N.), 2021.

- Rogoff K., Sibert A., „Elections and Macroeconomic Policy Cycles“, *Review of Economic Studies*, No. 55, 1988.
- Rogoff K., „Equilibrium political budget cycles“, *American Economic Review*, American Economic Association, No. 80, 1990.
- Sargent T. J., Wallace N., „Rational Expectations, the Optimal Monetary Instrument, and the Optimal Money Supply Rule“, *Journal of Political Economy*, Vol. 83, No. 2, 1975.
- Siermann C. L. J., *Politics, Institutions and the Economic Performance of Nations*, Edward Elgar, 1998.
- Tufte E. R., *Political control of the economy*, Princeton University Press, Princeton, 1978.

Datumi prijema i prihvatanja rada

Primljen: 05.10.2021.

Prihvaćen: 27.10.2021.

ORIGINALAN NAUČNI RAD